

HİZMET AKDI İLE ÇALIŞAN ÜCRETLİLERİN ÜZERİNDEKİ DOLAYLI VE DOLAYSIZ VERGİ YÜKLERİ

Ali COŞKUN

Fatih Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü
Öğretim Görevlisi

GİRİŞ:

Devlet çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak için gelir elde etmek zorundadır. Kamu iktisadi kesiminin yaptığı ticari faaliyetlerden, kıymetli madenlerin satışından veya devlet mevduatının faizinden elde edilen gelir elbette ki çok büyük boyutlardaki devlet harcamalarını finanse etmek için yeterli değildir. Devlet, egemenlik gücüne dayanarak, herhangi bir karşılığa, bir kamu hizmetine bağlı olmaksızın bir kısım parasal değerlerin geri verilmemek üzere kesin biçimde kamu kesimine aktarılmasını isteyebilir.⁽¹⁾

Devletin gönüllü ticari işlemlerin dışında zora dayanarak topladığı gelirlerin en önemlisi vergilerdir. 1982

Anayasasının 73. Maddesinde “Herkes kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür” denilmektedir. Kamu gelirlerine diğer örnekler de, bazı kamu hizmetlerinden yararlanma karşılığında alınan harçlar, belli belgelerin kullanılabilmesine izin vermek için alınan resimler, devletin koyduğu kurallara uymayanlardan alınan para cezaları ve yol, su gibi bayındırlık hizmetlerinin yapılmasına katkı için alınan katılma paylarıdır.⁽²⁾

Türkiye’de toplanan vergiler çok çeşitlidir: Kurumlar vergisi, gelir vergisi, emlak vergisi, motorlu taşıtlar vergisi, gümrük vergisi, veraset ve intikal vergisi, banka ve sigorta muameleleri vergisi, damga vergisi, özel tüketim vergisi, çevre temizlik

⁽¹⁾ Özhan ULUATAM & Yaşar METHİBEY, Vergi Hukuku, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2000, s. 7.

⁽²⁾ ULUATAM & METHİBEY, a.g.e., s. 8-9.

vergisi, eğlence vergisi, haberleşme vergisi, elektrik ve havagazı tüketim vergisi, yangın sigortası vergisi, tatil günleri çalışma harcı, kaynak suları harcı, işyeri açma izni harcı, işgal harcı, yargı harçları, inşaat ruhsatı ve yapı kullanma harçları, tapu ve kadastro harçları, pasaport harçları, noter harçları vb.

Vergi ve harçlar bütün Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını etkilemekte ve her meslek grubu, kendine özgü farklı harç ve vergiler ödemektedir. Bu çalışmada ücretlilerin doğrudan veya dolaylı olarak ödedikleri vergi ve diğer yükümlülükler ele alınacak ve ücretliler üzerindeki vergi yükünün ne kadar ağır olduğu bir örnekle açıklanacaktır.

İşçilerin ücretinden yapılan kesinti ve ödemeler, işçinin harcamalarını yaparken doğrudan ödediği vergiler ve alınan mal ve hizmet maliyetleri içinde yer alan vergiler sırasıyla ele alınacaktır. Ardından Sosyal Sigortalar Kurumuna prim ödeyen bir çalışanın aldığı ücret ve yaptığı harcamalar örnek gösterilerek, ücretlilerin devlet hazinesine yaptığı bir aylık katkı yaklaşık olarak özetlenmeye çalışılacaktır.

1. ÜCRETEN YAPILAN KESİNTİLER VE İŞVERENİN EK ÖDEMELERİ:

Bir işçinin brüt ücretinden Sosyal Sigortalar Kurumu primi, İşsizlik Sigortası Primi, Gelir Vergisi ve

Damga Vergisi kesilmektedir. İşçinin ödediği paya ek olarak işverenin belirli oranda SSK ve İşsizlik primi işveren payı ödemesi gerekmektedir.

1.1.Sosyal Sigortalar Kurumu Primi İşçi ve İşveren Payı

Türkiye’de başlıca üç sosyal güvenlik kurumu vardır: Sosyal Sigortalar Kurumu, Bağkur ve T.C. Emekli Sandığı. Bu yazıda Sosyal Sigortalar Kurumu’na bağlı olan işçilerin durumu incelenecektir.

Hizmet akdiyle çalışanlar, işe alınmalarıyla kendiliğinden sigortalı olurlar ve sigortalı ile işvereni hakkındaki sigorta hak ve yükümlülükleri sigortalının işe alındığı tarihte başlar.⁽³⁾ İşveren, işyerinde işçi çalıştırmak istiyorsa, işçi çalıştırmaya başlamadan bir gün önce SSK’ya bildirmekle yükümlüdür.⁽⁴⁾ İş kazaları, meslek hastalıkları, hastalık, analık, malüllük, yaşlılık ve ölüm hallerinde yasada yazılı koşullar doğrultusunda sigorta yardımlarının sağlanması amacıyla yapılan sigorta zorunludur. Sosyal Sigortalar Kurumu, bu sigorta yardımları ve yönetim giderlerini karşılamak üzere yasaya dayanarak işçi ve işverenden prim adı altında bir ücret almaktadır.⁽⁵⁾

Örnek olarak, tehlike derecesi I olan⁽⁶⁾ bir işyerinde çalışan bir işçinin prim oranları ile işçi ve işveren payları Tablo 1’de gösterilmiştir. Buna göre bu işçinin brüt ücretinden %14 oranında SSK primi kesilir ve işveren de buna ek olarak brüt ücretin

⁽³⁾ 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu, Madde 6.

⁽⁴⁾ 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu, Madde 8.

⁽⁵⁾ Necdet ŞENSOY, Selected Topics on Turkish Tax Accounting, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1994, s.89

⁽⁶⁾ İşyeri tehlike derecesi, işyerinin türüne göre değişmektedir ve SSK işyeri numarası alınması sırasında bağlı bulunulan SSK Müdürlüğü tarafından belirlenir.

%19.5'i kadar SSK primi işveren payı öder. Tehlike derecesi II olan bir işyerinde çalışan bir işçi için bu oranlar işçi payı %14, işveren payı %20 ve toplam prim oranı %34'dür.

Tehlike derecesi IV olan bir işyerinde çalışan bir işçinin ve işverenin ödemesi gereken oranlar ise işçi payı %14, işveren payı %21 ve toplam prim oranı %35'dir.⁽⁷⁾

Tablo 1: Tehlike derecesi I olan bir işyerinde çalışan bir işçinin prim oranları:

	İşçi Payı	İşveren Payı	Toplam
İş kazaları ve meslek hastalıkları sigortası primi	-	% 1.5	% 1.5
Analık sigortası primi	-	% 1	% 1
Hastalık sigortası primi	% 5	% 6	% 11
Malüllük, yaşlılık ve ölüm sigortası primi	% 9	% 11	% 20
Toplam SSK Prim Oranı	% 14	% 19.5	% 33.5

1.2. İşsizlik Sigortası Primi İşçi ve İşveren Payı

Bir işyerinde çalışırken, çalışma istek, yetenek, sağlık ve yeterliliğinde olmasına rağmen, herhangi bir kasıt ve kusuru olmaksızın işini kaybeden sigortalılara işsiz kalmaları nedeniyle uğradıkları gelir kaybını belli süre ve ölçüde karşılayan, sigortacılık tekniği ile faaliyet gösteren zorunlu sigortaya işsizlik sigortası denir.⁽⁸⁾ Bu sigortanın amacı, sigortalılara işsiz kalmaları halinde, Kanunda öngörülen ödeme ve hizmetlerin yerine getirilmelerini sağlamaktır. 1 Haziran 2000 tarihinden itibaren işsizlik sigortası zorunlu tutulmuştur. İşçinin brüt ücretinden %2 oranında işsizlik primi kesilirken, ek olarak işverenin de %3 oranında işsizlik primi ödemesi zorunludur. 2002 yılında yapılan değişiklikle işsizlik sigortası işveren

payı %2'ye işçi payı da %1'e düşürülmüştür.

1.3. Gelir Vergisi

İşçinin brüt ücretinden gelir vergisi kesilmektedir. Gelir vergisi, vergi matrahının Tablo 2'de belirtilen gelir vergisi oranı ile çarpımı ile elde edilir. Gelir vergisi hesaplanmasında kullanılacak vergi matrahı, aşağıdaki formüle göre bulunur:

Vergi Matrahı = Brüt Ücret – SSK İşçi Payı – İşsizlik Sigortası İşçi Payı – Aylık Özel İndirim

Yukarıdaki formüldeki aylık özel indirim miktarı, normal bölgelerde 2002 yılı için 30.000.000 TL, 2001 yılı için 21.900.000 TL ve 2000 yılı için 18.750.000 TL olarak uygulanmıştır. Doğu ve Güneydoğudaki bazı iller için bu rakamlar daha fazladır.

⁽⁷⁾ İslam ÇANKAYA, Muhasebecilerin El Kitabı, Ankara, 2001, s.521-522

⁽⁸⁾ 4447 Sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu, Madde 47.

Tablo 2: 2002 Yılı Ücret Gelirlerine Uygulanan Gelir Vergisi Oranları

Ücret Geliri Dilimi	Oran
3.800.000.000 TL'na kadar	% 15
9.500.000.000 TL'nin 3.800.000.000 TL'si için 570.000.000 TL, fazlası	% 20
19.000.000.000 TL'nin 9.500.000.000 TL'si için 1.710.000.000 TL, fazlası	% 25
47.500.000.000 TL'nin 19.000.000.000 TL'si için 4.085.000.000 TL, fazlası	% 30
95.000.000.000 TL'nin 47.500.000.000 TL'si için 12.635.000.000 TL, fazlası	% 35
95.000.000.000 TL'nin fazlasının 95.000.000.000 TL'si için 29.260.000.000 TL, fazlası	% 40

1.4. Damga Vergisi

Brüt ücretten doğrudan kesilen damga vergisinin oranı, brüt ücretin % 0.6'sıdır.

2. HARCAMA YAPILIRKEN ÖDENEN KATMA DEĞER VERGİSİ

3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanununa göre, Türkiye'de yapılan ticari, sinai ve zirai faaliyet ve serbest meslek faaliyeti çerçevesinde yapılan teslim ve hizmetler; her türlü mal ve hizmet ithalatı ve kanunda sayılan diğer faaliyetlerden doğan teslim ve hizmetler Katma Değer Vergisine tabidir.⁽⁹⁾ İşletmeler, tüketicilerin ödedikleri Katma Değer Vergisinin Devlete ödenmesinde aracılık yapmaktadırlar. Ücretliler, bu nedenle yaptıkları tüketim harcamalarında Katma Değer Vergisinin yükünün tamamını taşımaktadırlar.

30 Kasım 1986 tarihinde %10 oranında uygulanmaya başlanan Katma Değer Vergisi, 1 Aralık 1986'da %12'ye arttırıldı. 1 Kasım 1988'de tekrar %10'a düşürülen KDV oranı, 15 Ekim 1990'da %11'e, 1 Aralık

1990'da %12'ye, 1 Kasım 1993'de %15'e, 13 Aralık'ta 1999'da %17'ye ve 15 Mayıs 2001'de ise %18'e yükseltildi.⁽¹⁰⁾ Halen genel KDV oranı %18 olarak uygulanmakla birlikte, tarım ürünleri, gazeteler, dergiler, vb. ürünlerde % 1 oranında ve temel gıda maddeleri, gazete kağıdı, kitaplar, sinema ve tiyatro giriş ücretleri vb. ürün ve hizmetlerde % 8 oranında indirimli olarak uygulanmaktadır.

Lüks tüketim mallarından alınan % 26 ve %40 oranlarındaki Katma Değer Vergisi, 2002 yılı Haziran ayında yürürlüğe giren 4760 Sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu ile kaldırılmıştır. Özel Tüketim Vergisi Kanunu kapsamındaki malların fiyatına Özel Tüketim Vergisi eklendikten sonra elde edilen tutar üzerinden % 18 oranında KDV ek olarak alınmaktadır. Özel Tüketim Vergisi parfüm, kürkler, televizyon, buzdolabı, çamaşır makinesi, elektrikli süpürge, avizeler ve traş makinesi için % 6.7 oranında, motorsiklet ve yatlar için % 8 oranında, tütün içeren sigaralar ve pürolar için % 49.5 oranında, kolalı gazozlar için % 25 oranında ve binek otomobilleri için silindir hacmine

⁽⁹⁾ 3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu, Madde 1.

⁽¹⁰⁾ İslam ÇANKAYA, Muhasebecilerin El Kitabı, Ankara, 2001, s. 464.

göre % 27, % 46 ve % 50 oranlarında uygulanmaktadır.⁽¹¹⁾

Gerçek usulde katma değer vergisi mükellefleri, teslim ettikleri mal ve hizmetler üzerinden hesaplanan katma değer vergisinden mal ve hizmet üretirken ödedikleri katma değer vergisini indirme imkanına sahiptirler. Her türlü mal ve hizmet alımında satıcılara ödenen katma değer vergisi “İndirilecek KDV” hesabına kaydedilir. Satılan ve teslim edilen mal veya ifa edilen hizmetler üzerinden hesaplanan katma değer vergisi ise, “Hesaplanan KDV” hesabına kaydedilir. Vergilendirme dönemi itibari ile Hesaplanan KDV ve İndirilecek KDV hesapları karşılaştırılır. Karşılaştırmada Hesaplanan KDV hesabının bakiyesi fazla ise aradaki fark, “Ödenecek Vergi ve Fonlar” hesabına aktarılır ve vadesi gelince ödenir. Eğer “İndirilecek KDV” hesabının bakiyesi fazla ise aradaki fark “Devreden KDV” hesabına aktarılır. Bu sayede indirilemeyen Katma Değer Vergisinin bir sonraki dönem içinde indirilebilmesi sağlanmış olur.⁽¹²⁾ İlk üreticiden son satıcıya kadar katma değer vergisi bir diğerine devretmektedir. Böylece işletmeler aldıkları mal veya hizmetin katma değer vergisi ile sattığı mal veya hizmetin katma değer vergisi ile

karşılaştırmakta ve aradaki fark kadar KDV ödemesi yapmaktadırlar.

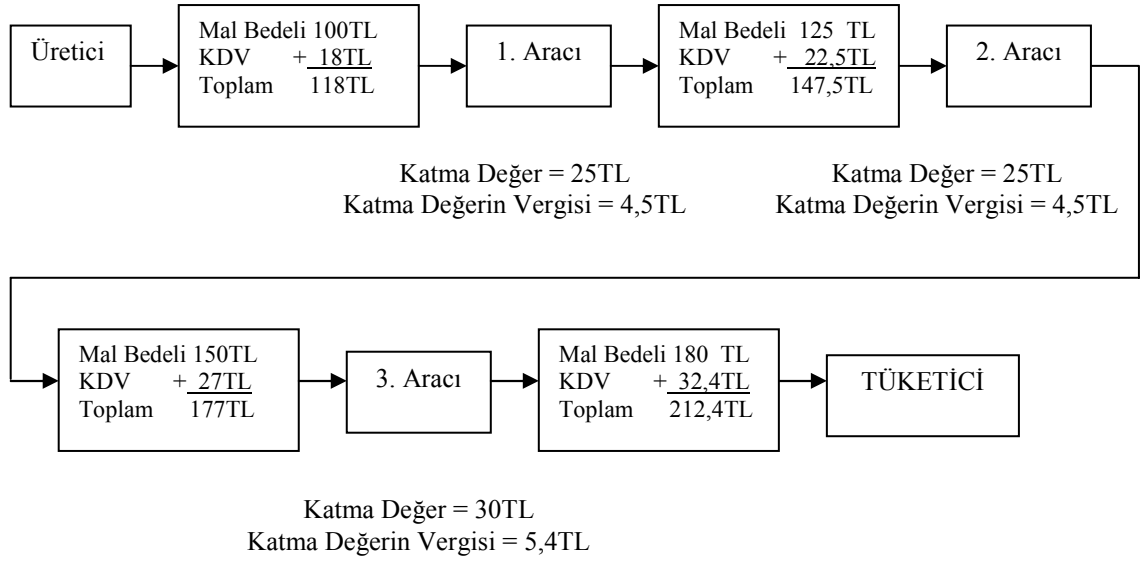
Son alıcı olan gerçek kişi tüketiciler, aldıkları malın katma değer vergisini fiyatının içinde tam olarak ödemektedir. Bir tüketici, aldığı mal ve hizmeti satmayıp kullandığı için, ödediği katma değer vergisine, gerçek usulde katma değer vergisi mükellefleri gibi, bir karşılık bulunmamaktadır. Böylece KDV kişiye malın maliyeti içinde yansımaktadır.

Yukarıdaki durumu Şekil 1’deki örnekle açıklayalım: Bir malın satışından dolayı, birinci aracı oluşturduğu 25 TL’lik katma değer 4,5 TL’lik (22,5 TL-18 TL) vergisini, ikinci aracı oluşturduğu 25 TL’lik katma değer 4,5 TL’lik (27 TL-22,5 TL) vergisini ve üçüncü aracı oluşturduğu 30 TL’lik katma değer 7 TL’lik (32 TL-25 TL) vergisini ödemesi gerekmektedir. Son alıcı olan tüketici ise, bu malı aldığı anda 32,4 TL katma değer vergisini ödemek zorundadır. Tüketicinin ödediği 32,4 TL, üretici ve tüm aracılardan ödediği toplam Katma Değer Vergisi (18 TL + 4,5 TL + 4,5 TL + 5,4 TL) miktarıdır. Yani gerçekte KDV sadece tüketici tarafından ödenmekte, aradaki satıcılar bu KDV’nin devlete ödenmesinde aracılık etmektedirler.

⁽¹¹⁾ 4760 Sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu.

⁽¹²⁾ Ümit ATAMAN, Tekdüzen Hesap Planı ve Mali Tablolara, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 1997, s. 139-141.

Şekil 1: Katma Değer Vergisi ile İlgili Örnek



3. MALLARIN VE HİZMETLERİN MALİYETİ İÇİNDE TÜKETİCİYE YANSITILAN VERGİLER

Ücretliler, doğrudan ödedikleri vergi ve primlerin yanı sıra aldıkları malların maliyeti içinde yeralan ve üreticiler tarafından tüketicilere yansıtılan bazı vergilerin de yükünü çekmektedirler. Mal ve hizmet maliyeti hesaplamada, dolaysız işçilik, dolaysız madde ve genel üretim giderleri ve faaliyet giderleri gibi maliyet unsurları göz önüne alınmaktadır. Bu maliyet unsurlarının içinde farklı vergi, harç ve diğer yasal yükümlülükler yeralmaktadır.

İşverenin yaptığı vergi ve prim ödemeleri ile işçinin ücretinden yapılan kesintiler nedeniyle dolaylı ve dolaysız işçilik giderleri artmaktadır. Brüt ücretin %34-35'i oranında

SSK primi, %3'ü oranında işsizlik sigorta primi ile %15-%40 arasında gelir vergisi ödendiği düşünülürse, ödenen vergiler ve primlerin işgücü maliyetlerini de dolaylı olarak ne kadar arttıracığı ortadadır.

Birçok mal ve hizmetin hammadde ve nakliye maliyetlerinde önemli bir yere sahip ve ikame imkanı sınırlı olan akaryakıtta uygulanan yüksek orandaki özel tüketim vergisi⁽¹³⁾, Tablo 3'de görüldüğü gibi çok yüksek oranlardadır. Akaryakıttan alınan Özel Tüketim Vergisi ve Katma Değer Vergisinin toplamı satış fiyatının, kurşunsuz benzinde % 75'ini, süper benzinde %76'sını, motorinde %65'ini ve kalorifer yakıtında % 52'sini oluşturmaktadır. Dolayısıyla ile, üreticiler bu vergi ödemelerini maliyetlere yansıtmakta, böylece genel fiyat seviyesi artmaktadır.

⁽¹³⁾ 4760 Sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu.

Tablo 3: Akaryakıt Fiyatları ve Alınan Vergiler

İzmit (20-22/03/2003)	KDV Dahil Satış Fiyatı	Özel Tüketim Vergisi	Katma Değer Vergisi	ÖTV ve KDV Toplamı	ÖTV ve KDV Toplamının Satış Fiyatına Oranı
ÜRÜN ADI	TL/M3	TL/M3	TL/M3	TL/M3	
Süper Benzin	1.696.004.614	1.028.423.000	258.712.568	1.287.135.568	76%
Kurşunsuz Benzin	1.692.257.614	1.011.411.000	258.140.992	1.269.551.992	75%
Motorin	1.363.022.538	677.979.000	207.918.692	885.897.692	65%
	TL/TON	TL/TON	TL/TON	TL/TON	
Kalorifer Yakıtı	785.815.047	286.571.000	119.870.092	406.441.092	52%
F. Oil 6	397.464.426	70.768.000	60.630.167	131.398.167	33%

Kaynak: Türkiye Petrol Rafinerileri Anonim Şirketi, www.tupras.com.tr, Mart 2003.

Kurumlar vergisi mükellefleri, beyan ettikleri safi kurum kazancı üzerinden %30 oranında kurumlar vergisi⁽¹⁴⁾, bu tutar üzerinden de %10 fon payı hesaplanarak öderler. Gelir vergisi mükelleflerinin elde ettikleri ticari kazanç da, Gelir Vergisi Kanununun 103. Maddesine göre dilimlerine bakılarak %20 ile %45 arasında değişen oranlarda gelir vergisi ile vergilendirilmektedir. Malların ve hizmetlerin fiyatları hesaplanırken vergi dahil toplam maliyetlerden sonra bir kar marjı konmaktadır. Böylece, gelir vergisi ve kurumlar vergisi genel maliyetler içinde yerini almaktadır.

Emlak vergisi, motorlu taşıtlar vergisi, gümrük vergisi, veraset ve intikal vergisi, banka ve sigorta muameleleri vergisi, damga vergisi, özel tüketim vergisi, çevre temizlik vergisi, eğlence vergisi, haberleşme vergisi, elektrik ve havagazı tüketim

vergi, yangın sigortası vergisi, tatil günleri çalışma harcı, işyeri açma izni harcı, işgal harcı, yargı harçları, inşaat ruhsatı ve yapı kullanma harçları, tapu ve kadastro harçları, pasaport harçları, noter harçları, trafik harçları gibi diğer vergi ve harçlar da aynı şekilde tüketiciye yasıtılmaktadır.

4. ÖZEL GİDER İNDİRİMİ

Ödenen vergilerin bir kısmı, gerçek kişilere Özel Gider İndirimi (Vergi İadesi) adı altında geri dönmektedir. Gelir Vergisi Kanunu'nun 63. maddesine göre, gerçek usulde gelir vergisine tabi ücretliler, gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinden alacakları fatura, perakende satış fişi ve yazar kasa fişi gibi belgelerle özel gider indiriminden faydalanabilirler. Ücretliler, vergi matrahının yaklaşık %105'i miktarındaki belgeyi hesaplayarak,

⁽¹⁴⁾ 5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu, Madde 25.

⁽¹⁵⁾ Cudi Tuncer GÜR SOY, Yönetim ve Maliyet Muhasebesi, Beta, İstanbul, 1999, s.400-401.

“Özel Gider İndirimine Ait Bildirimi” doldururlar.⁽¹⁶⁾ Vergi iadesi oranı verilen belgelerin toplamının yaklaşık %5’i ile %12’si arasında değişmektedir.⁽¹⁷⁾ Örneğin 2000 yılında bir yıllık toplam brüt ücreti 1.371.600.000 TL brüt ücret alan asgari ücretli bir çalışan bir yıl için en fazla 987.336.000 TL’lik belge toplayabilir. Asgari ücret geliri elde eden bir ücretli 2000 yılında en fazla 49.336.800 TL vergi iadesi alabilirdi ki bu rakam topladığı belgenin %5’i oranındadır.⁽¹⁸⁾

Vergi iadesi sadece gıda, giyim, eğitim, sağlık ve kira giderleri için yapılmaktadır. Temizlik, ısınma, yakıt ve ulaşım gibi temel ihtiyaç kalemlerinin kapsam dışında bırakılması ücretlilerin belirlenen rakamdan daha az belge toplamalarına neden olmaktadır ve belge sahteciliğine yol açmaktadır. Ayrıca kapsam dışındaki alanlardaki harcamalarda belgesiz alışverişler yaygınlaşmaktadır.⁽¹⁹⁾

5. SSK’YA BAĞLI BİR ÇALIŞAN İLE İLGİLİ BİR ÖRNEK

Bu bölümde, 2002 Yılı Aralık ayında eline net 700.000.000 TL geçen Sosyal Sigortalar Kurumuna bağlı bir ücretlinin bir ayda kamu

finansmanına ne kadar destek olduğu, üzerine bir örnek verelim. Bu işçinin devlet gelirlerine katkılarını üç ana başlıkta ele alabiliriz: işçinin eline ücreti geçmeden yapılan kesintiler, harcama yapılırken mal veya hizmetin bedeli ile birlikte doğrudan ödenen katma değer vergisi ve diğer vergiler ile malların maliyeti olarak tüketiciye yansıtılan vergiler.

5.1. Ücretten Yapılan Kesintiler:

İşçinin eline ücreti geçmeden yapılan kesintiler iki bölümdür: İşverenin bir işçi çalıştırabilmek için yapması gereken ödemeler ve bir ücretlinin ücretini almadan önce ücretinden yapılan kesintiler. Tablo 4’te işçinin işverene toplam maliyeti, işçinin brüt ve net ücreti hesaplaması gösterilmiştir.

Tablo 4’te de görüldüğü gibi, bu işçi için ödenen toplam SSK primi 367.359.000 TL ve işsizlik primi 32.898.000 TL’dir. Ayrıca brüt ücretinden 6.580.000 TL Damga Vergisi ve 225.527.000 TL Gelir Vergisi kesilmiştir.

⁽¹⁶⁾ Ramazan CENK, “Özel Gider İndiriminden (Vergi İadesinden) Faydalananların Yapması Gereken İşlemler ve Ö.G.İ. Hesaplanması”, Yaklaşım, 2001, Yıl: 9, Sayı: 97, s.228-230.

⁽¹⁷⁾ Yahya ARIKAN, “Özel Gider İndirimi ve Vergi İadesi”, Mali Çözüm Dergisi, 2000, Sayı: 53, www.ismmmo.org.tr

⁽¹⁸⁾ ARIKAN, a.g.e.

⁽¹⁹⁾ Ali ÇİMAT & Serap ÜRÜT, “Özel Gider İndirimi, Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, Mali Çözüm Dergisi, 2002, Sayı: 61, www.ismmmo.org.tr.

Tablo 4: İşçinin Net Ücreti Hesaplaması

İŞÇİNİN İŞVERENE TOPLAM YÜKÜ	1.332.363.000 TL
SSK İşveren Payı (Brüt ücretin %19,5'i) ⁽²⁰⁾	213.836.000 TL
İşsizlik Sigortası işveren payı (Brüt ücretin %2'si)	21.932.000 TL
İŞÇİNİN BRÜT ÜCRETİ	1.096.596.000 TL
SSK İşçi Payı (Brüt ücretin %14'ü)	153.523.000 TL
İşsizlik Sigortası işçi payı (Brüt ücretin %1'i)	10.966.000 TL
Damga Vergisi (Brüt ücretin % 0,6'sı)	6.580.000 TL
Gelir Vergisi (Vergi matrahının* %25'i)	225.527.000 TL
İŞÇİNİN ELİNE GEÇEN NET ÜCRET	700.000.000 TL

* Vergi Matrahı = Brüt Ücret – SSK İşçi Payı – İşsizlik Sigortası İşçi Payı – Aylık Özel İndirim
Vergi Matrahı = 1.096.596.000 TL - 153.523.000 TL - 10.966.000 TL - 30.000.000 TL
Vergi Matrahı = 902.107.000 TL

5.2. Harcama Yapılırken Mal veya Hizmetin Bedeli İçinde Ödenen Katma Değer Vergisi ve Diğer Vergiler:

700.000.000 TL net ücret alan bu çalışanın 2002 yılı Aralık ayında yaptığı harcamaların aşağıdaki gibi olduğunu varsayalım⁽²¹⁾:

Gıda ürünleri	(%1 KDV oranına tabi gruptan)	25.000.000 TL
Gıda ürünleri	(%8 KDV oranına tabi gruptan)	60.000.000 TL
Gıda ürünleri	(%18 KDV oranına tabi gruptan)	85.000.000 TL
Temizlik malzemesi		30.000.000 TL
Giyim		60.000.000 TL
Elektrik		30.000.000 TL
Su		10.000.000 TL
Sabit telefon		40.000.000 TL
Eğitim		50.000.000 TL
Ev Kirası		120.000.000 TL
Ev Isınma (Kalorifer Yakıtı)		100.000.000 TL
Ulaşım (K. Benzin Alımı)		<u>100.000.000 TL</u>
TOPLAM		700.000.000 TL

Yukarıdaki mal ve hizmetlerin alımında ödenen toplam KDV ve diğer vergiler Tablo 5'de hesaplanmıştır.

⁽²⁰⁾ SSK Tavan Ücreti, 01.07.2002-31.03.2003 dönemi için 1.637.916.450.TL'dir.

⁽²¹⁾ Bu çalışanın İstanbul gibi bir metropolde yaşadığı ve kendi özel aracının olduğu varsayılıyor.

Tablo 5: Harcama Birimleri ve Harcama Yapılırken Ödenen Vergiler

Harcama Birimi	Harcama Miktarı (KDV Dahil)	KDV	Diğer Vergiler
Gıda ürünleri (%1'e tabi) Ödenen KDV (% 1)	25.000.000 TL	250.000 TL	
Gıda ürünleri (%8'e tabi) Ödenen KDV (% 8)	60.000.000 TL	4.450.000 TL	
Gıda ürünleri (%18'e tabi) Ödenen KDV (% 18)	85.000.000 TL	12.975.000 TL	
Temizlik malzemesi Ödenen KDV (% 18)	30.000.000 TL	4.575.000 TL	
Giyim Ödenen KDV (% 18)	60.000.000 TL	9.150.000 TL	
Elektrik Ödenen KDV (% 18) Belediye Vergisi (% 5)	30.000.000 TL	4.575.000 TL	1.200.000 TL
Su Ödenen KDV (% 18)	10.000.000 TL	1.525.000 TL	
Sabit telefon Ödenen KDV (% 18)	40.000.000 TL	6.100.000 TL	
Eğitim Ödenen KDV (% 18)	50.000.000 TL	7.625.000 TL	
Ev Kirası ⁽²²⁾ Ev sahibi tarafından ödenen GV (%20) Fon Payı (GV'nin %10)	120.000.000 TL		6.125.000 TL 612.500 TL
Isınma Gideri (Kalorifer Yakıtı) Ödenen KDV (%18) Özel Tüketim Vergisi	100.000.000 TL	15.250.000 TL	39.900.000 TL
Ulaşım (K. Benzin Alımı) Ödenen KDV (%18) Özel Tüketim Vergisi	100.000.000 TL	15.250.000 TL	61.500.000 TL
TOPLAM	700.000.000 TL	81.725.000 TL	109.337.500 TL
Harcama Yapılırken Ödenen Vergilerin Toplamının Net Ücrete Oranı		% 27.29	

⁽²²⁾ Konut olarak kiraya verilen gayrimenkullerden elde edilen gelirlerin istisna tutarı 2002 yılı için 950.000.000 TL'dir. Örnekte, 120.000.000 TL'lik aylık kiranın bir aylık kısmı olan 79.166.667 düşülmektedir. Kalan 40.833.333 TL'lik tutarın da götürü gider usulüne göre %25'lik kısmını yani 10.208.333 TL gider olarak kabul edilmiştir. Bulunan 30.625.000 TL matrah üzerinden gelir vergisi ve fon payı hesaplanmıştır. Kiradan ödenen gelir vergisi ve fon payı ev sahibi tarafından ödenmektedir.

5.3. İşçinin Yararlanacağı Özel Gider İndirimi:

700.000.000 TL net ücret alan ve yukarıdaki harcamaları yapan işçi, 2002 yılı Aralık ayında yaptığı 400.000.000 TL tutarındaki giyim,

gıda, eğitim ve kira harcamalarının tamamı için belgelerini toplar ve yıl sonunda özel gider indirimine ait bildirimini doldurursa ödediği vergilerin bir kısmını geri alabilir.

Tablo 6: İşçiye Ödenecek Vergi İadesinin Hesaplanması

Vergi İadesi Kapsamındaki Toplam Harcama	400.000.000 TL
Kira	120.000.000 TL
Gıda	170.000.000 TL
Eğitim	50.000.000 TL
Giyim	<u>60.000.000 TL</u>
Alınacak Vergi İadesi (%7)	28.000.000 TL
Vergi İadesinden Kesilen Damga Vergisi (% 7.5) ⁽²³⁾	<u>(2.100.000) TL</u>
Alınacak Net Vergi İadesi	25.900.000 TL

5.4. Örnekteki İşçinin Devlet Gelirlerine Bir Aylık Toplam Katkısı:

Örnekteki ücretlinin Devlet Hazinesine yaptığı bir aylık katkı, Tablo 7’de özetlenmiştir. 1.096.596.000 TL brüt ve 700.000.000 TL net ücret alan ve bunun tamamını ay içinde harcayan örnekteki işçi, 81.725.000 TL katma değer vergisi, 101.400.000 TL özel tüketim vergisi, elektrik faturasından dolayı 1.200.000 TL belediye vergisi, kiradan dolayı da 6.125.000 TL gelir vergisi payı ve 612.500 TL fon payı olmak üzere toplam olarak 191.062.500 TL vergi ödemiştir. Harcamaları içinde ödediği vergi, eline geçen net ücretin yaklaşık %27.29’üdür.

Ücretini almadan önce ödediği 6.580.000 TL damga vergisi ve 225.527.000 TL gelir vergisi de göz önüne alındığında, ödediği toplam vergi 423.169.500 TL olmaktadır. Bu işçi brüt ücretinin yaklaşık %38,59’u doğrudan vergi olarak ödemektedir.

İşçinin brüt ücretinden kesilen 153.523.000 TL ve işveren tarafından ödenen 213.836.000 TL SSK primi ve toplam 32.898.000 TL İşsizlik Sigortası da dikkate alındığında, işverene 1.332.363.000 TL’ye malolan, net 700.000.000 TL ücret alan bu işçinin vergiler ve SSK ödemeleri ile devlet gelirlerine bir aylık toplam katkısı yaklaşık 823.426.500 TL’dir. Bu rakamın 235.768.000 TL’si işveren tarafından ödenmektedir.⁽²⁴⁾

⁽²³⁾ Özel gider indirimi, 488 sayılı Damga Vergisi Kanununa ekli (1) sayılı tablonun IV-1/h fıkrasına göre binde 7,5 nispetinde damga vergisine tabi tutulmaktadır.

⁽²⁴⁾ Sigorta ödemeleri, parafiskal gelirlerdir ve karşılığı sigortalıya hizmet olarak ödenmektedir.

Toplam vergi ve pirim ödemelerinden bir sonraki yılın Mart ayında ödenen⁽²⁵⁾ 25.900.000 TL tutarındaki vergi iadesi düşülürse devlete yapılan bir aylık toplam katkının 797.526.500 TL olduğu bulunur.

Sonuç olarak, işverenin bu işçiyi çalıştırmak için ödemek zorunda

olduğu miktarın, yani işçinin işverene maliyetinin yaklaşık %60'ı doğrudan veya dolaylı olarak vergi ve diğer yükümlülükler karşılığında devlete geri dönmektedir. Bu oranın yaklaşık yarısını sigorta primleri, diğer yarısını da vergiler oluşturmaktadır.

Tablo 7: Örnekteki Ücretlinin Devlet Hazinesine ve Sosyal Güvenlik Sistemi-ne bir Aylık Ödemesinin Özeti

	Kesintiler ve Ödemeler	
İŞÇİNİN İŞVERENE TOPLAM YÜKÜ		1.332.363.000 TL
Toplam SSK ve İşsizlik Sigortası Primi	400.257.000 TL	
Gelir Vergisi ve Damga Vergisi Toplamı	232.107.000 TL	
İŞÇİNİN ELİNE GEÇEN NET ÜCRET		700.000.000 TL
Katma Değer Vergisi	81.725.000 TL	
Özel Tüketim Vergisi	101.400.000 TL	
Belediye Vergisi	1.200.000 TL	
Kiradan Gelir Vergisi ve Fon Payı	6.737.500 TL	
TOPLAM VERGİ VE PRİM ÖDEMELERİ	823.426.500 TL	
Alınacak Vergi İadesi		25.900.000 TL
ÖRNEKTEKİ SABİT ÜCRETİNİN DEVLETE BİR AYLIK TOPLAM KATKISI	797.526.500 TL	
Devlete Ödenen Miktarın bu İşçinin İşverene Olan Toplam Yüküne Oranı	% 59,86	
Sigorta Primleri Hariç Devlete Ödenen Miktarın bu İşçinin İşverene Olan Toplam Yüküne Oranı	% 29,82	

5.5. Alınan Malların Maliyeti İçinde Tüketiciye Yansıtılan Vergiler ve Örnekte Yer Almayan Diğer Vergiler:

Vergiler ve diğer kesintiler işçilik, hammadde ve diğer maliyetleri dolaylı olarak veya doğrudan arttırmaktadır. Gıda, giyim, eğitim,

elektrik ve su gibi mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılan hammadde, işçilik ve genel üretim giderleri içine, katma değer vergisi, SSK primleri, işsizlik sigorta primleri, kurumlar vergisi ve gelir vergisi gibi bir çok vergi ve ödeme dahil edilmektedir.

⁽²⁵⁾ Örnekte Aralık 2002'de ödenen verginin iadesi, Mart 2003'de alınmaktadır, Ancak, Ocak 2002'de ödenen verginin iadesi de aynı zamanda yani 14 ay sonra alınmaktadır. Bu örnekte paranın zaman değeri dikkate alınmamıştır.

Böylece vergi ve diğer ödemeler, alınan tüketim mallarının fiyatı olarak alıcılara yansıtılmaktadır. Ancak, örnekte alınan mal ve hizmetlerin maliyetinin ne kadarının vergilerden kaynaklandığını net olarak hesaplamamız çok zordur.

Bazı vergi ödemeleri Aralık ayında gerçekleşmediği için yukarıdaki örnekte bahsedilmemiştir. Mesela, örnekteki çalışanın özel otomobili olmasından dolayı, yılda iki defa motorlu taşıtlar vergisi⁽²⁶⁾ ödemesi gereklidir. Ayrıca aracını yıl başında sigorta yaptırırken de banka ve sigorta muameleleri vergisi öder.

Kendi evi olmadığı için emlak vergisi ödemeyen bu çalışan, oturduğu evin bağlı olduğu belediyeye yılda bir defa çevre temizlik vergisi ödemekle yükümlüdür.

SONUÇ

Kamu giderlerini karşılamak üzere, herkes vergi ödemekle yükümlüdür. Vergi ve harçlar bütün gelir gruplarını etkilemektedir. Son yıllarda, ücretlilerin doğrudan veya dolaylı olarak ödedikleri vergi ve diğer yükümlülükler çok yüksek boyutlara ulaşmıştır. Yürülmüş konan her yeni vergi doğrudan veya dolaylı olarak ücretlileri etkilemektedir.

Bu çalışmada, ücretliler üzerindeki vergi yükünün ne kadar ağır olduğu, Sosyal Sigortalar Kurumuna prim ödeyen bir çalışanın aldığı ücret ve yaptığı harcamalar örnek gösteri-

lerek, açıklanmaya çalışılmıştır. Örnekteki ücretlinin devlete gelirlerine brüt ücretinin yaklaşık %39'u oranında doğrudan vergi katkısı yaptığı bulunmuştur. Malın maliyetine yansıtılan ve ücretlinin dolaylı olarak ödediği vergilerle bu oran artmaktadır. Ayrıca, ücretliler yaptıkları farklı işlemlerde çok çeşitli vergi ve harçlar ödemekle yükümlüdür. Vergiler haricinde, kanunlar gereği bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olmak zorunda olan ücretliler, bağlı oldukları kuruma prim ödemekle yükümlüdür. Sosyal Sigortalar Kurumu'na bağlı olan bir işçinin brüt ücretinin %34-35'i oranında SSK primi ve %3'ü oranında işsizlik sigortası primi ödenmektedir.

Örnekteki işçinin işverene maliyetinin yaklaşık %60'ı kadarının doğrudan veya dolaylı olarak ödenen vergi ve diğer yükümlülüklerden oluştuğu bulunmuştur. Bu miktarın oranın % 30'unu işverenin ödediği primler oluştururken, %70'ini işçinin ödediği vergi ve primler oluşturmaktadır. Vergi ve diğer yükümlülüklerin bu kadar büyük oranlara ulaşması, ücretlileri doğrudan etkilediği gibi, dolaylı olarak da etkilemektedir. Üreticiler, ödedikleri vergi ve diğer yükümlülükleri üretim maliyetlerine yansıtmakta ve bunun sonucunda genel fiyat seviyesi yükselmektedir. Yükselen fiyatlar, ücretlilerin alım gücünü azaltmaktadır. Bu prim ve vergi toplamının çok yüksek olmasının diğer bir sonucu da, bazı işverenlerin işçileri sigortasız çalıştır-

⁽²⁶⁾ 197 Sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu

mak veya ücretleri düşük göstererek sigortalamak istemesidir. Ödemelerini tam olarak yapan işverenler de ücret belirlemelerinde işçinin kendine olan toplam yükünü göz önüne almakta ve işçiye hakettiği ücreti verememektedir.

Kayıt dışı ekonomi de ücretliler üzerinde vergi yükünü arttırıcı bir etki yapmaktadır. Kayıt dışının artması, daha fazla vergi toplamayı hedefleyen devletin vergileri arttırması sonucunu doğurmuştur. Ancak, artan vergi çeşitleri ve oranları ücretlileri daha çok etkilemekte ve vergi yüklerini her geçen gün daha da arttırmaktadır. Ayrıca, vergileri arttırmak bir çözüm olmak yerine, aksine vergi kaçırmaya sevkeden bir etken olmaktadır.⁽²⁷⁾ Kayıt dışı ekonominin yaygınlaşmasının ücretliler üzerindeki bir diğer olumsuz etkisi de, nizamsızlığın yaygınlaşması sonucunda kayıtdışı çalıştırılan ücretliler asgari ücret düzeyi, azami çalışma saati, iş güvenliği, işçi sağlığı, hastalık izni ve emeklilik gibi haklardan yararlanamamaktadır.⁽²⁸⁾

Vergi iadesi, belge düzenlemeyi destekleyerek kayıtdışını önlemeyi hedefleyen ve ücretliler üzerindeki vergi yükünü biraz olsun hafifletmeye yönelik bir uygulamadır. Ayrıca, katma değer vergisi sisteminde yükün tamamı ile tüketici üzerine kalmasından doğan eksiklik, vergi iadesi uygulaması ile kısmen giderilmektedir. Ancak, vergi iadesinin kapsamının belirli kalemlerle

sınırlanması, beklenen faydanın yeterince kazanılamaması sonucunu doğurmaktadır. Bu nedenle, uygulamanın kapsamı genişletilmeli ve oranlar artırılmalıdır.

Çözüm, vergi oranlarının düşürülmesi ve denetimler arttırılarak vergi kayıplarının önlenmesidir. Özellikle katma değer vergisi, özel tüketim vergisi ve gelir vergisinde düzenlemeler yapılarak tüketiciler üzerindeki yüklerinin hafifletilmesi gerekmektedir. Kayıt dışı işlemlerin ve sigortasız işçi çalıştırılmasının önlenmesi de toplam vergi yükünün herkesçe eşit paylaşılmasını sağlayacaktır. Bu sayede, vergi adaleti sağlanmış ve vatandaşların üzerindeki vergi yükü azaltılmış olur.

KAYNAKLAR

- 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu
- 3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu
- 4447 Sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu
- 4760 Sayılı Özel Tüketim Vergisi
- 488 sayılı Damga Vergisi Kanunu
- 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu
- 5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu
- AKTAN Coşkun Can, “Ağır Vergi Yüğü ve Yeraltı Ekonomisi”, Vergi Sorunları Dergisi, 1999, Sayı: 125, s. 51-55.
- ALTUĞ Osman, “Kayıt Dışı Ekonominin Kayıt Altına Alınması”, Muhasebe Finansman Dergisi, 1996, Yıl: 5, Sayı: 4, s.1-26.
- ARIKAN Yahya, “Özel Gider İndirimi ve Vergi İadesi”, Mali Çözüm Dergisi, 2000, Sayı: 53, www.ismmmo.org.tr.

⁽²⁷⁾ Coşkun Can AKTAN, “Ağır Vergi Yüğü ve Yeraltı Ekonomisi”, Vergi Sorunları Dergisi, 1999, Sayı: 125, s. 51-55.

⁽²⁸⁾ Osman ALTUĞ, “Kayıt Dışı Ekonominin Kayıt Altına Alınması”, Muhasebe Finansman Dergisi, 1996, Yıl: 5, Sayı: 4, s.1-26.

- ATAMAN Ümit, Tekdüzen Hesap Planı ve Mali Tablolar, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 1997.
- ÇANKAYA İslam, Muhasebecilerin El Kitabı, Ankara, 2001.
- CENK Ramazan, “Özel Gider İndiriminden (Vergi İadesinden) Faydalananların Yapması Gereken İşlemler ve Ö.G.İ. Hesaplanması”, Yaklaşım, 2001, Yıl: 9, Sayı: 97, s.228-230.
- ÇİMAT Ali & Serap ÜRÜT, “Özel Gider İndirimi, Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, Mali Çözüm Dergisi, 2002, Sayı: 61, www.ismmmo.org.tr.
- GÜRİSOY Cudi Tuncer, Yönetim ve Maliyet Muhasebesi, Beta, İstanbul, 1999.
- SARITAŞ Mehmet & İsmail ERGÜNEŞ, Kira Gelirlerinin Beyanı ve Vergilendirilmesi, TÜRMOB, İstanbul, 2003, <http://www.turmob.org.tr/turmob/duyurular/kira.pdf>.
- ŞENSOY Necdet, Selected Topics on Turkish Tax Accounting, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1994.
- T.C. Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü, www.gelirler.gov.tr
- TUNCER Selahattin, “ÖTV: Özel Tüketim Vergisi”, Mükellefin Dergisi, Eylül 2002, Sayı: 117.
- Türkiye Petrol Rafinerileri Anonim Şirketi, www.tupras.com.tr.
- ULUATAM Özhan & Yaşar METHİBEY, Vergi Hukuku, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2000.